

Politikai rendszer és gazdasági teljesítmény

SIDDHARTH CHANDRA & NITA RUDRA: REASSESSING THE LINKS BETWEEN REGIME TYPE AND ECONOMIC PERFORMANCE: WHY SOME AUTHORITARIAN REGIMES SHOW STABLE GROWTH AND OTHERS DO NOT
BRITISH JOURNAL OF POLITICS, 2015, 45(2), 253–285.

Siddharth Chandra (Michigani Egyetem) és Nita Rudra (Pittsburgh Egyetem) kutatásukban arra keresték a választ, hogy mi okozza az autoriter rendszerek gazdasági teljesítményének jelentős különbségeit. A szerzőpáros a kutatás során bizonyítékot talált a közéleti viták, társadalmi visszajelzések döntő szerepére, amelyek bizonyos formában és mértékben az autoriter rendszerekben is stabil gazdasági növekedést eredményezhetnek.

A szerzők kutatásukban arra keresték a választ, hogy mi okozza az autoriter rendszerek gazdasági teljesítményének jelentős különbségeit. Meghaladva a szakirodalomban eddig alkalmazott demokratikus-autoriter dichotómiát, a szerzőpáros a kutatás során bizonyítékot talált a közéleti viták, társadalmi visszajelzések döntő szerepére, amelyek bizonyos formában és mértékben az autoriter rendszerekben is stabil gazdasági növekedést eredményezhetnek.

A különböző politikai berendezkedésű államok gazdasági teljesítménye évtizedek óta intenzíven foglalkoztatja a politikai gazdaságtannal foglalkozó kutatókat. A több hullámban végbement demokratikus átalakulások, a kelet-ázsiai autoritáris rendszerek „sikertörténetei”, vagy éppen a legújabb, „illiberális” demokráciák felemelkedéséről szóló viták sok esetben nem csak a tudományos közösség érdeklődő részét érték el,

hanem a politikai véleményformálókat és a tágabb értelemben vett közéleti diskurzus résztvevőit is érdemben befolyásolták. Mindaddig azonban a kidolgozott különböző elméletek, magyarázatok nem tudtak egyértelmű választ adni a demokratikus és autoritáris rendszerek gazdasági sikerességének kérdésére, a két típus komparatív elemzésének problematikájára. Az erre vonatkozó, rendkívül kiterjedt szakirodalom alapvetően arra a konszenzusos megállapításra épít, hogy a két kategória közötti fő különbség – a klasszikusan a növekedés mértékét alapul vevő megközelítést meghaladva – a gazdasági növekedés stabilitásában érhető tetten. Míg egyes magyarázatok szerint a kormányzó elit demokratikus visszacsatolási körülmények között, a „választói büntetés” miatt nagyobb valószínűséggel választ a mediánszavazó preferenciáihoz igazodó, óvatosabb, „konzervatívabb” politikát, addig mások a demokráciák erősebb interakciós környezetére, a „vesztesek” számításba vételéből adódó kooperatívabb, mérsékeltbb politikai tendenciával érvelnek. Megint más nézetek szerint pedig a gazdasági stabilitás kulcsa a politikai döntéshozatal decentralizált jellegéből ered, míg a kutatók egy része az intézményi korlátok meglétét (autoriter rendszerekben a diktátor vagy a szűk elit döntési szabadságának mértékét) hangsúlyozza.

Noha a konkrét összefüggés leírásában vannak eltérések e koncepciók esetében, alapvetően mindegyik egyetért a fő állítással, a demokratikus rendszerek stabil gazdasági növekedésének evidenciájával. Miközben egyes ok-okozatok is megkérdőjelezhetők a fentiekből – pl. valóban magától értetődő-e a demokratikus döntéshozatal mérsékelt kimenetele –, a legfőbb problémát éppen a tapasztalati tények jelentik: bár

nagy többségében valóban stabilabbnak bizonyulnak a demokráciák, az autoriter rendszerek csoportján belül szignifikáns eltérések és esetenként a demokráciákéval megegyező tendenciák figyelhetők meg. Ez a dilemma vezette a szerzőket arra, hogy – szakítva a korábbi kutatások dichotóm demokrácia-autokrácia kategorizálásával – a *közéleti vita* (deliberáció) mértékét tekintse fő kritériumnak a vizsgálat során. A szerzők álláspontja szerint a hagyományosan elfogadott szempontok, mint a formális intézményrendszer minősége, a polgári és politikai jogok kiterjedtsége, a választási verseny megléte mellett a közéleti viták is fontos indikátorai lehetnek a jó kormányzás elve érvényesülésének. A társadalom egyes szegmenseiben formálódó vélemények megismerésével elkerülhetők lehetnek a negatív politikai következményekkel járó téves döntések is, hiszen a közéleti, érvelésen alapuló viták alapesetben az egyéni érdekek közérdekké történő alakítását segíthetik elő. Egyéni szinten a polgárok a meggyőzés (vagy éppen manipuláció) hatására megváltoztathatják saját álláspontjukat, közösségi szinten pedig a törvényhozás legitimitása és hatékonysága javulhat a becsatornázott véleményeknek köszönhetően. Bár megvan a veszélye az ellentétek nagyobb kiélezésének és távolodásának az ilyen diskurzusok eredményeképp, mégis nagyobb valószínűséggel érhető el egy konszenzuális álláspont, amelyet aztán a korábbi ellenzők is (részben) elfogadnak. A szerzők értékelése szerint a gazdaságpolitikai döntések – a jellemzően széles körű érintettségéből, illetve (re)disztribúciós jellegükből adódóan – különösen érzékenyen befolyásolhatók közéleti diskurzuson keresztül. Amennyiben ez magasabb szintet ér el, a kutatások szerint a radikális politikai döntések helyett foko-

zatosabb, kisebb lépésekből álló, hosszabb időtávon kiteljesedő változások jellemzik a politikai döntéshozatalt. Így hasonló kimenetel stabilabb folyamaton keresztül érhető el. Bár a valódi, jelentősebb politikai korlátozások nélküli közéleti viták kétségtelenül a demokratikus rendszerek sajátjai, az egyes autoriter rendszerek sok esetben támaszkodnak a döntéshozatalukban bizonyos korlátozottabb, ám végeredményben hasonló funkciót betöltő visszajelzésekre (kérdőívek, workshopok, szakértői találkozók, meghallgatások), természetesen a hagyományos, központosított információgyűjtésen túl. Ugyanis még a formálisan központosított döntéshozatali rendszereknek is szükségük van a viták és tárgyalások egy bizonyos szintjére annak érdekében, hogy az intézkedésekben érintett csoportok preferenciáit megismerve (inputok) a rendszer stabilitását (is) szem előtt tartva optimális döntést hozhassanak.

Chandra és Rudra egy, a korábbi tanulmányoknál összetettebb számítást lehetővé tevő modell felépítésével igyekeznek mindezen feltételezéseket alátámasztani, egyszerre vizsgálva a gazdasági növekedés két, előbb már említett aspektusát (mérték, stabilitás). Politikai változóként a közéleti deliberáció engedélyezését, a végrehajtási akadályokat, kontrollváltozóknak pedig a vétójátékosokat, a GDP/fő adatokat, a gazdasági nyitottságot, a polgárháborús kockázatokat, valamint a GDP százalékában megadott üzemanyag-exporton keresztül a gazdaság világpiacon tendenciáknak való kitettségét vonták be a kutatásba. A deliberáció méréséhez többféle adatbázist is felhasználtak.

A konkrét statisztikai adatok tesztelésével a kutatók sikeresen igazolták előzetesen felállított hipotéziseiket: miközben a demokráciák együttesen valóban

stabilabb gazdasági adatokat produkálnak, az autoriter rendszerekben is megfigyelhető a magasabb szintű közéleti vitákkal együtt hasonló, a demokratikus átlagot megközelítő vagy egyes esetekben akár azt meg is haladó gazdasági teljesítmény. Így a szerzők értékelése szerint a demokratikus-autoriter elkülönítés helyett a későbbi kutatásoknak érdemes lenne nagyobb hangsúlyt fektetni ezekre a tendenciákra, megvizsgálva például a nagyfokú deliberáció és a pénzügyi diverzifikáltság közötti összefüggést, a stabilitás és a növekedés kapcsolatát. További kutatások irányulhatnak a demokráciákon belüli deliberációs differenciák feltárására, hangsúlyt helyezve például a gyenge intézményrendszerrel rendelkező államokra.

SCHLETT BÁLINT GERGŐ

Online közösségi média és politikai tudatosság autoriter rendszerekben

ORA JOHN REUTER & DAVID SZAKONYI: ONLINE SOCIAL MEDIA AND POLITICAL AWARENESS IN AUTHORITARIAN REGIMES
BRITISH JOURNAL OF POLITICS 2015, 45(1), 29–51.

Ora John Reuters, a Wisconsin Egyetem politológus professzora, illetve David Szakonyi, a Columbia Egyetem munkatársa az internetes közösségi oldalak politikai tudatosságra gyakorolt hatását vizsgálták tanulmányukban. Miközben az online felületek kritikus információk terjesztésében, rendszerellenes mobilizációban játszott szerepével a szakirodalom már részletesebben foglalkozott, a szerzőpáros a 2011-es oroszországi választások példáján keresztül a közösségi oldalak információtovábbítási funkciójának korlátait is bemutatja.

A független, a különböző nézeteknek egyaránt megjelenési lehetőségét biztosító média tagadhatatlanul lényeges ismérve és egyben elengedhetetlen feltétele a demokratikus politikai rendszereknek. Nem véletlen, hogy a különböző médiatermékek és -csatornák feletti kontroll kulcsfontosságú törekvése minden olyan kormányzatnak, amely az információáramlás torzításával, gátlásával kívánja megerősíteni pozícióját. Miközben a hagyományos sajtótermékek és közvetítő közegek (újságok, televízió, rádió stb.) politikai véleményformálással összefüggő hatásáról számos tanulmány született már, az elmúlt évtizedekben megjelent, napjainkban drasztikusan növekvő jelentőséggel bíró internetes felületek vizsgálata még viszonylag új területnek tekinthető; az online média hatásmechanizmusának mélyebb és árnyaltabb megértéséhez járul hozzá Ora John Reuter és David Szakonyi kutatása.

Míg a hagyományos médiafelületek kormányzati kontrollja az autoriter rendszerekben adminisztratív, hatósági oldalról viszonylag jól kivitelezhető, az internetes közösségi oldalak (mindezekelőtt a Facebook vagy Twitter) megjelenése és világszintű elterjedése több kutató szerint nagy kihívás elé állítja a korábbiaknál nagyobb intenzitással és hatékonysággal beáramló, határokon kívülről érkező információk blokkolását, ellenőrzését célzó intézkedéseket. Mindez pedig, érvelnek, hosszú távon belföldön is alááshatja e rezsim hatalmát, amennyiben szinte akadálytalanul jutnak el alternatív ismeretek a lakossághoz. Az online média korlátozásának nehézségeit és az ott terjedő tartalmak közvéleményre gyakorolt hatását alátámasztani látszik az arab tavasz idején a közösségi hálókön terjedő rendszerellenes üzenetek történéseket befolyásoló

ereje, vagy például a választási csalások leleplezése Tanzániában. Más tudományos vizsgálatok azonban éppen arra hívják fel a figyelmet, hogy megfelelő technikai apparátus birtokában az autoriter vezetések maguk is képesek lehetnek a világháló által kínált infrastruktúrát saját céljaikra (dezinformálás, ellenzék nyomon követése, információgyűjtés) alkalmazni.

A közösségi oldalak struktúrája, működési mechanizmusa és tartalmi fókuszja meglehetősen nagy eltéréseket mutathat, általában azonban elmondható a globális hálózatok mintájára épülő, nagy tömegek elérésére képes portálokról, hogy míg a hagyományos böngészésnél egyfajta tudatosság létezik az elérni kívánt tartalmak böngészésekor, addig az ezeken a platformokon felbukkanó hivatkozások sokkal spontánabb, strukturálatlanabb módon érik el a leendő olvasót. Ennélfogva a felhasználók valójában tudatosan nem kutatnak az információ után, hanem inkább úgyszólván „szembesülnek” vele a hírfolyamokban. Mindamellet, hogy ez a forma másfajta megbízhatóságértékelési attitűdöt igényel, lehetővé teszi olyan ismeretek elérését is, amelyekről az illetőnek nem volt/lehetett előzőleg tudomása, ami után nem kutatott/kutathatott kifejezetten. A közösségi háló jellegéből fakadóan a tartalmak rendszerint a felhasználó ismeretségein keresztül terjednek, ami általában párosul egy szubjektív – az adott személyhez köthető – megbízhatósági „mutatóval” (mindezt a „kedvelések”, kommentárok is befolyásolhatják). Utóbbit illetően további jellegzetessége az internetes médiának a magasabb fokú interaktivitás, a reagálás, a véleményformálás, a csoportokon belül kialakult vita – mindez pedig nemcsak az információ hagyományos narratívával versenyre kelő sebességű továbbítá-

sát, hanem a hatékonyabb (ellen)vélemény kialakítását is elősegítheti (mobilizálás). Az egész folyamat azonban alapvetően függ a kiinduló információ összegyűjtésétől, valamint attól, hogy vannak-e olyan „elit” felhasználók, akik a nyers tartalmat politikai keretbe foglalva képesek lehetnek a nyilvánosság számára elérhetővé és érdekessé tenni. Ahhoz, hogy az üzenet fertőzés gyanánt „fusson végig” az internetes felületen, elengedhetetlen a felhasználói aktivitás, valamint a hivatalos álláspont ellensúlyozására képes prominens személyiségek részvétele a „kampányban”. A szerzők ehhez azt is hozzáteszik, hogy a hagyományos média szerepe ebben a kérdésben sem mellőzhető: ahol könnyebben elérhetők független, alternatív információforrások, ott az online kezdeményezések is hatékonyabbnak bizonyulnak.

Reuter és Szakonyi kutatásának alapját a 2011-es oroszországi parlamenti választásokon elkövetett csalások közvéleményben történő tükröződése képezte. Miközben a voksolás előtt egyértelmű esélyesnek tartott Egységes Oroszország Párt a várakozásokhoz képest kisebb arányú győzelmet aratott, ellenzéki aktivisták szerint a megszerzett szervezetek mintegy 20 százaléka, független kutatások szerint kb. 11 százaléka csalással került a kormánypárthoz; a vádak nyilvánosságra kerülését követően több helyen ellenzéki tüntetések (a legnagyobb közel százezer főt mobilizált) szerveződtek. A szerzőpáros tanulmányában az internetes közösségi oldalak a csalásról szóló információ terjesztésében betöltött szerepét vizsgálta e konkrét esettel kapcsolatban, egy 1600 fős kérdőív válaszait elemezve. A hagyományos orosz médiapiac fő ismérvei közé tartozik, hogy a lakosság közel 72 százaléka az állami TV-csatornákból értesül

első körben a hírekről, a független, hazai vagy külföldi magánkézben lévő újságok és csatornák ellenben lényegében csak a városi lakosságot érik el. Ezzel szemben az internetes oldalakat tekintve már nagyobb a kormánytól független orgánumok szerepe, ahogy a politikai blogok esetén is az ellenzéki kötődésűek (2011-ben az azóta meggyilkolt *Alekszej Navalnijé*) a leglátogatottabbak. Nem meglepő módon az állami források szinte egyáltalán nem, az ellenzéki oldalak viszont részletesen beszámoltak a választási csalásokról. Ami a közösségi oldalakat illeti, Oroszországban jelen van az internethasználók körében a *Facebook* és a *Twitter* is, elérésük (10,4 százalék, illetve 3,3 százalék) azonban csekélynek mondható az orosz tulajdonban lévő *Odnoklassiki*, a *VKontakte*, illetve a *Moi Mir* (51 százalék; 47 százalék; 22 százalék) mutatóihoz képest. Ezzel együtt elsőre némileg meglepőnek tűnhet, hogy az ellenzéki posztok és szerveződések a potenciális elérések tudatában is szinte kizárólag az előbbiekre reagálnak. Míg az információ politikai keretben történő megosztásában szerepet játszó ellenzékiek mindkét globális platformon aktívak voltak a voksolás idején, az orosz illetőségű oldalakon alig észlelhető tevékenységet fejtettek ki. A magyarázat összefüggésben lehet azzal, hogy az utóbbi oldalakat az orosz hatóságok könnyebben befolyásolják, pl. az FSzB (*Federalnaja Szlužba Bezopasznosztyi Rosszizskoj Federacii, orosz biztonsági szolgálat – a szerk.*) bizonyos politikai oldalak letiltását kérte a *VKontakte* tulajdonosától, illetve nagyobb eséllyel vannak kitéve bénító hatású leterheléses hackertámadásoknak.

A szerzők a kérdőív adatai alapján egyértelműen kimutatták, hogy a *Facebook* vagy a *Twitter* használata 4 száza-

lékponttal (18-ról 22 százalékra) növelte a valószínűségét annak, hogy a válaszadó jelentős választási csalásnak volt tudatában, míg a mindkettőt használók körében ez az érték elérte a 27 százalékot is. A 2011-es választásokon komoly csalásról „tudók” aránya ezzel együtt is magasabb volt Vlagyimir Putyin akkori miniszterelnök elutasíthatóságánál. Földrajzilag a városi területeken, azon belül is Moszkvában és Szentpéterváron a csalásról beszámoló az országos átlagon felül reprezentáltak, miközben a relatív sajtószabadság és az egy főre jutó GDP értéke is növelte a választások tisztaságát firtató kérdésre adott negatív válaszok arányát.

Reuters és Szakonyi tanulmánya tehát jól rávilágít a napjainkban a politikai véleménynyilvánításban is egyre intenzívebben használt internetes közösségi oldalak lehetőségeire és korlátaira egyaránt. Miközben a globálisan elérhető platformok jó eséllyel növelhetik az autoriter rendszerekben az alternatív vélemények terjesztését, az oroszországi példa azt is mutatja, hogy a kormányzatok által könnyebben kontrollálható hazai oldalakon ugyanez a hatás korlátozottabban jelentkezik. Ez utóbbi akadály azért is releváns megállapítás, mert az Oroszországhoz, Kínához, Vietnamhoz vagy Iránhoz hasonló autoriter vezetésű társadalmakban a *Facebook* vagy a *Twitter* használata, beágyazottsága kifejezetten alacsonynak mondható a hazai alternatívákkal szemben. És bár világszerte tovább növekszik ezen portálok elérése, az információáramlást ellenőrizni kívánó rezsimek eszköztára is egyre kifinomultabbá válik.

SCHLETT BÁLINT GERGŐ

Európai identitás Dél-Európában

ALEKSANDRA SOJKA–RAFAEL VÁZQUEZ: IDENTIDAD EUROPEA EN EL SUR DE EUROPA: UN ANÁLISIS COMPARADO DE LAS PERCEPCIONES DE LAS ÉLITES Y OPINIÓN PÚBLICA EN ESPAÑA Y PORTUGAL. REVISTA ESPAÑOLA DE CIENCIA POLÍTICA 2014, 15(3): 89–114

Aleksandra Sojka és Rafael Vázquez, a Granadai Egyetem munkatársai a Revista Española de Ciencia Política hasábjain megjelent tanulmányukban az európai identitás kérdéskörét vizsgálják Spanyolország és Portugália esetében. A szerzők külön elemzik az elitek és a közvélemény Európai Unióhoz fűződő viszonyát. Az elemzésnek különös aktualitást ad a 2008-ban kitört világgazdasági válság, amelynek következtében felerősödtek az uniós döntéshozatal legitimitásával kapcsolatos viták.

A cikk írói a vizsgált országok kiválasztásánál a két állam sok tekintetben hasonló történeti és földrajzi hátterére hivatkoznak: előbbi szempontnál kiemelten fontos az európai integrációnak a demokratikus átmenetben betöltött szerepe. A közös múlt az elméleti keret kialakításánál, a szociálpszichológia segítségével hívásakor is releváns tényező volt. Ugyanakkor vannak nyilvánvaló differenciák is: Portugáliával szemben Spanyolország egy többnyelvű és többetnikumú állam, ami jelentősen befolyásolhatja az egyes állampolgárok identitását is.

A téma összetettségének megfelelően a szerzők a tanulmány első részében fogalmi tisztázással és néhány megállapítással kijelölik azt a teret, amelyben értelmezendők a kutatás eredményei. Ezek közül kiemelendő a többes identitás lehetőségének elfogadása, azaz hogy

valaki egyszerre rendelkezhet európai és nemzeti érülettel. Fontos továbbá az identitás érzelmi és kognitív aspektusának elkülönített vizsgálata is.

Nem kérdéses, hogy az elitek magatartása és az integráció melletti elkötelezettsége kulcsfontosságú mindkét ország esetében. Ugyanakkor annak ellenére, hogy meghatározó EU-ellenes erő egyik pártrendszerben sincs, a brüsszeli centralizációt kritizáló hangok (különösen baloldalról) meg-megjelennek. Az írás első hipotézise ennek megfelelő: *az elitek erősebben kötődnek Európához, mint a közvélemény.*

A második hipotézis szerint *az erősebb nemzeti identitás pozitívan hat az európai érület kialakulására.* A harmadik feltevés középpontjában pedig a *kognitív mobilizáció* fogalma áll: úgy gondolják a cikk szerzői, hogy ezen effektus pozitív eredménnyel jár az európaiság kialakulására nézve.

Az elméleti megalapozást követően a kutatók ismertetik a vizsgálat számait. A használt adatbázis az *IntUne* projekt 2009-es felmérésén alapul. Az elitek esetében politikai, szakszervezeti és médiaelit körében végeztek kutatást, a közvélemény percepcióinak megállapításához pedig országonként 1000 fős reprezentatív mintát használtak.

Az érzelmi identifikációt vizsgálva mindkét országban az látható, hogy átlagosan az elitek jelentősen erősebb európai érülettel rendelkeznek, mint a közvélemény. Előbbi esetében kimagasló számokat kapunk a politikai vezető rétegnél, míg nem meglepő, hogy szakszervezeti részről alacsonyabbak a kapott adatok.

A kognitív aspektus tekintetében a következő állítható: a két állam politikai elitjének túlnyomó hányada (több mint 80 százaléka) *kettős identitású*, ám előtérbe helyezi a nemzeti érületet. Ellen-

ben például a spanyol közvéleménynek csupán a fele definiálja magát a fentieknek megfelelően, míg negyede kizárólag spanyolnak tartja magát (Portugáliában utóbbiak aránya közel 35 százalék). Ám ezen országokban a tisztán nemzeti identitással rendelkezők az európai átlagnál (40 százalék) kisebb hányadát képezik a társadalomnak.

Ezt követően a szerzők logisztikai regressziószámítással megpróbálnak magyarázatot találni arra, hogy milyen tényezők határozzák meg az állampolgárok európai identifikációját. A politikai elitek esetében az *EU intézményeivel való kapcsolat* elősegíti az európaiság kialakulását, ugyanakkor a magas iskolai végzettség tekintetében nem ilyen egyértelmű a kép: míg Portugáliában pozitívan korrelál a kettő, addig Spanyolországban negatív irányba hat a magasabb iskolázottság. A kettős identitásokat illetően igazolódtott a hipotézis, tehát az erős nemzeti érzület hozzájárul az európai identifikációhoz.

Ami a közvéleményt illeti, az eredmények a fentiekhez hasonlóan alakultak. Különbőség viszont, hogy az uniós intézményekkel való kapcsolat helyett a kutatók arra kérdeztek rá, hogy utazott-e az illető az utolsó tizenkét hónapban másik uniós országba. A válaszok itt is pozitív korrelációt mutatnak. Továbbá kizárólag a közvéleménynél megnézték, hogy az uniótól elvárt *személyes haszon* összefügg-e az európai identifikációval: ez a racionalitáson alapuló modell kiemelkedően nagy magyarázó erővel bír mindkét országban.

Összefoglalásképpen elmondható, annak ellenére, hogy Spanyolország és Portugália a „legeurópaibb” országok közé tartoznak, *a közvélemény az eliteknél jóval kevésbé rendelkezik európai identitással*. A szerzők végül felvetik a kutatás friss adatfelvételt követő meg-

isméltésének szükségességét, hiszen az évek óta tartó világgazdasági krízis feltételezhetően módosított a fenti eredményeken.

TÓTH MIKLÓS BÁLINT

A politikai korrupció és a bürokrácia mozgástere

MATT W. LOFTIS: DELIBERATE INDISCRETION? HOW POLITICAL CORRUPTION ENCOURAGES DISCRETIONARY POLICY MAKING. COMPARATIVE POLITICAL STUDIES, 2015, 48(6), 728–758.

Matt W. Loftis, az Aarhushi Egyetem munkatársa tanulmányában a politikai korrupció és a bürokratikus delegáció kapcsolatát vizsgálta 10 középkelet-európai posztoszocialista államban. Kutatásainak eredményei rávilágítanak: a politikai korrupció felelőségének részleges áthárítása a végrehajtó apparátusok mozgásterének bővülésében mutatkozhat meg, ha az adott politikai döntéshozó rendelkezik informális befolyással a bürokrácia felett.

A politikai korrupcióval, a kormányzati és adminisztratív szerveket érintő vizsgálásokkal viszonylag terjedelmes nemzetközi szakirodalom foglalkozik. Ezen tudományos igényű munkák azonban elsősorban az Egyesült Államok és Nyugat-Európa nagyobb múltra visszatekintő, ebből kifolyólag sok tekintetben fejlettebbnek tekintett politikai rendszereit állítják vizsgálataik fókuszába. Noha a kelet-közép-európai „új” demokráciák az uniós csatlakozás következtében a nemzetközi kutatók „térképére” kerültek, a nyelvi nehézségek, illetve az átláthatósági-adathozzáférési problémák miatt a témakör iránti érdeklődés

továbbra is a nyugati esetek vizsgálatára irányul. Annak ellenére, hogy a közelmúltban szinte valamennyi volt szocialista államban a politikai napirend fontos elemét képezték a vélt vagy észlelt korrupciós botrányok, a specifikus mechanizmusok feltárása viszonylag elmaradottnak mondható a nyugati feladogozottság tükrében.

Ezért is bír kitüntetett relevanciával Matt W. Loftis tanulmánya, amely e tág témakör egyik fontos aspektusát, a politikai vezetés és a bürokrácia szerepét vizsgálva járul hozzá a közép-kelet-európai politikai korrupciót övező diskurzushoz. A szerző a politikai döntéshozatalnak, illetve a jogszabályok végrajtásának elkülönítését a bürokratikus delegáció leírására kidolgozott megbízóügynök elmélet alapján vizsgálta. Ezen felfogás szerint a politikus vagy a döntéshozó szerv különböző motivációktól, célkitűzésektől vezérelve a politikai rendelkezések végrehajtását, illetve bizonyos esetekben az alkalmazást lehetővé tevő részletszabályok kidolgozásának egy részét is a bürokratikus apparátusra bízta. Ennek hátterében egyrészt – az adott döntés minél sikeresebb, hatékonyabb kivitelezése érdekében – a bürokrácia által felhalmozott szakértelem kiaknázása áll. Hasonlóan bizonyított szempont a politikai hatalmi tényezők érdek- és nézetkülönbségei, amelyek következtében a bürokrácia nagyobb mozgásteret kap az interpretációra (miközben a gyenge ellenzékkel rendelkező, de eltérő preferenciájú koalíciós kormányzatoknál éppen a konkretizálási tendencia figyelhető meg). Ezen túlmenően azonban, mint azt az eredetileg *Machiavellitől* származó gondolatot számos empirikus kutatás igazolta, a delegálás a felelősségi körök komplexebbé tételén keresztül érdemben csökkentheti a szavazók körében népszerűt-

len intézkedések miatti negatív megítélés döntéshozókat érő koncentrációját. Miközben a választók nyilvánvalóan tisztában vannak a delegáció tényével, a tapasztalatok azt mutatják, hogy a nagyobb mértékű feladatátruházás a felelősségi körök elhatárolásának nehezebben átláthatóvá válásával az intézkedések felelőssége is jobban megoszlik a két szint között. Ha a politikusok népszerűtlenebb döntések meghozatalára kényszerülnek (illetve ebben érdekeltek), logikus feltételezni, hogy igyekeznek minél többet átruházni a felelősségükből a bürokráciára annak érdekében, hogy saját népszerűségüket (és ezzel esetleges újraválaszthatóságukat) ne kockáztassák. Loftis szerint három feltétele van a felelősségáthárítási célú delegációnak: a politikusok és a szavazók preferenciái eltérnek (bár ez a hivatalos politikában, a választások idején nyilvánosan nem artikulált); a politikusok és a bürokrácia preferenciái egybeesnek (bizonyos mértékű érdekegyezés szükséges a két szint kooperációjához); a szavazók kisebb mértékben hibáztatják a politikusokat a delegáció kimenetele miatt, mint a törvényhozás eredményeiért (empirikus bizonyítékok). A szerző ezen összefüggésekről tovább lépve a korrupció jelenségét is bevonta vizsgálódásába: feltevése szerint a választói akarattal ellentétes korrupcióban érintett politikusok körében várhatóan nagyobb feladatdelegáció írható le.

A korrupciós politikai cselekedeteknek alapvetően két nagy csoportját különböztetik meg a tudományos kutatások: (1) elszigetelt, egyes személyekhez köthető tettek az egyéni célokra történő hatalmi visszaéléseként definiálhatók; (2) bizonyos politikai rendszerekben (így a közép-európai „fiatal” demokráciákban is) érdemesebb rendszerszintű, a

hatalom több szintjét és horizontális eloszlását érintő tevékenységről beszélni. A rendszerszintű korrupció általában egyszerre figyelhető meg mind a döntéshozatali, mind pedig a bürokratikus szinten: a kettő együttes jelentkezése a felülről jövő „fertőző” mintaadás hatására tulajdonképpen szükségszerűvé válik, mi több, a magasabb és alacsonyabb szinten jelentkező korrupció egymással szimbiotikus kapcsolatra van utalva. Loftis ugyanakkor a megbízó-ügynök elmélet többszintű alkalmazhatóságának következményeire is ráirányítja a figyelmet: ha a politikus mint megbízott visszaélhet a szavazóktól kapott hatalmával, akkor ugyanezt megteheti a bürokrácia is a politikusok által rábízott feladattal. Másként fogalmazva: a végrehajtó szervek is követhetik a saját érdekeiket, akár a közvetlen megbízóik ellenében is. Ebből következően a döntéshozóknak csak annyi feladatot érdemes delegálniuk, amennyinek a végrehajtását még kontrollálni képesek; ezen felül pedig a bürokratikus apparátus állományának befolyásolásával, állandó, tudatos cserélésével is erősíthetik megbízottjaik lojalitását.

Annak érdekében, hogy a politikai korrupció, a bürokráciát érintő informális politikai befolyás, valamint a delegált mérlegelési szabadság mértékét egy modellben összesítve vizsgálhassa, Loftis tíz posztoszocialista, azóta az EU-hoz csatlakozott ország uniós irányelvek (Európai Bizottság) átültetési gyakorlatát vette alapul, az 1998-tól a csatlakozás (2004, 2007) évéig terjedő időintervallumban. A bürokratikus mozgáster méréséhez a szerző a direktívákhoz kapcsolt kiegészítő rendelkezések számát gyűjtötte össze (a több rendelkezés a várakozások alapján részletesebben kifejti az alkalmazás paramétereit), a korrupció mértékének leírásához pedig

– miután erről pontos számadatok érthető okokból nem állnak rendelkezésre –, a BEEPS (üzleti környezetet és vállalati teljesítményt vizsgáló felmérés) országokra lebontott indexeit használta fel. A bürokrácia mozgásterének értékelésére több mutató alkalmazásával igyekezett megoldást találni a szerző: a politikai verseny mértékével, illetve a bürokrácia működésének minőségével. Miután a vizsgált régióban megfigyelhető egy jelentősebb szavazói ingadozás, ami sok esetben elitszinten is cserélődésekhez vezethet, a szerző a vezető kormánypárt mandátumaránya mellett az utolsó két választáson eredmény eltérést is figyelembe vette. Loftis saját modelljén keresztül is igazolta a feltevést, hogy a koncentráltabb pártpolitikai rendszerekben jellemzően nagyobb a kormányzó erők mozgáster a bürokrácia befolyásolásában, ami pozitívan függ össze a bürokrácia végrehajtói mozgásterével (több delegáció), ezzel pedig azonos feltételek mellett a politikai versenyhelyzet csökkenésével nő a bürokráciák jogszabály-alkalmazási mozgáster is, ami a korrupció mértékével is pozitív irányban korrelál. (A szerző ugyanakkor az átlagost meghaladó kompetitív környezet esetében ezt statisztikailag nem tudta kimutatni). A bürokratikus szinten észlelhető korrupció – a várakozásoknak megfelelően – fordítottan arányos a delegálási hajlandósággal.

A koalíciót alkotó pártok számával kapcsolatos előfeltételek szintén helytállóan bizonyultak, azonban – vélhetően a kevésbé megbízhatóan meghatározható valós ideológiai profilok miatt – a kormánypártok világnézeti különbségei nem befolyásolják a delegációt (mint a nyugati országoknál). A bürokrácia minőségét a Világbank által közzétett indikátorok felhasználásával építette be a modellbe a Loftis: a hatékony, szaksze-

rú működés esetén még a korrupció értékének növekedése mellett is megközelítőleg hasonló mozgásteret biztosít a végrehajtásra a politikai vezetés, míg a nem megfelelően működő apparátust a korrupcióval együtt növekvő mozgástér jellemzi (a szakértelem hiányosságát ugyanis általában több szabályozási intervenció követi).

A tanulmány konklúziója szerint tehát a politikusok delegálási hajlandósága a bürokrácia irányába – amennyiben a végrehajtói apparátusra informális befolyást képesek gyakorolni – összefügg a korrupciós ügyekkel kapcsolatos felelősségátruházási törekvésekkel.

SCHLETT BÁLINT GERGŐ